

РАЕВ

Які міжнародні стандарти
регулюють
ековідповідальність та
моніторинг?

РАЕW

Еволюція формування системи екологічних прав та обов'язків у міжнародному праві відбувалася поетапно протягом декількох десятиліть.

Ключовими міжнародними документами, що заклали основу екологічних прав та обов'язків є:

1. Стокгольмська декларація 1972 року;
2. Декларація Ріо-де-Жанейро 1992 року;
3. Орхуська конвенція 1998 року.

Універсальними та регіональними міжнародними договорами у сфері захисту навколишнього природного середовища є:

1. Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття;
2. Боннська конвенція;
3. Конвенція CITES;
4. Бернська конвенція;
5. Рамсарська конвенція.

У різних європейських країнах екологічні обов'язки закріплені по-різному, але в основному на конституційному рівні. Так, на основі аналізу конституційних положень іноземних держав можна виділити **п'ять основних моделей закріплення екологічних обов'язків громадян:**

- ☛ загальна констатація обов'язку охорони навколишнього середовища;
- ☛ вказівка на екологічні обов'язки в контексті права власності;
- ☛ розширене викладення екологічних обов'язків як похідних від екологічних прав;
- ☛ поєднаний підхід;
- ☛ розширене викладення екологічних обов'язків без прив'язки до екологічних прав.

Додатково виокремлюються дві конституційні моделі встановлення екологічних обов'язків – пасивна та активна. Пасивна модель передбачає утримання від дій, які завдають шкоду довкіллю, та може реалізовуватися у двох варіантах: як елемент правового статусу власника майна або як самостійний екологічний обов'язок громадян.

Слід підкреслити, що **інститут екологічних обов'язків як цілісне правове утворення є унікальним та порівняно пізнім** (друга половина ХХ століття), якщо говорити про визнання екологічних прав та обов'язків у загальній системі прав людини і громадянина; **й відбулося спочатку на міжнародному рівні, а згодом було імplementовано у національні законодавства.**

Взаємозв'язок між реалізацією прав людини та станом довкілля людство усвідомило лише внаслідок виникнення глобальних екологічних проблем, що стало поштовхом до вироблення концепції екологічних обов'язків. Історично екологічні права громадян спочатку віднайшли своє відображення в міжнародних документах. Усвідомлення людством важливості однієї з глобальних загроз – екологічної загрози – відбулося поступово, а тому й формування системи екологічних прав людини в міжнародному праві здійснювалося поетапно протягом декількох десятиліть.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

У Стокгольмській декларації було проголошено право людини на сприятливе навколишнє середовище, що нині є одним із конститутивних прав людини визначальним принципом міжнародного права навколишнього середовища.

Стокгольмська декларація відіграла важливу роль у розвитку екологічних прав і обов'язків людини як у праві міжнародному, так і кожної країни. Практично всі конституції держав, що були переглянуті після 1972 р., закріплюють право людини на сприятливе навколишнє середовище. Стокгольмська конференція дала поштовх для ухвалення цілої низки міжнародно-правових документів, у яких актуалізувалися питання, що пов'язані з екологічними правами і обов'язками людини. Рівно через двадцять років після Стокгольмської декларації, у підтвердження її основних положень та з метою їх подальшого розвитку, з 3 по 14 червня 1992 р., в Ріо-де-Жанейро була скликана друга Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, за результатами якої 14 червня 1992 р. була прийнята Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку, що проголосила право людей «жити в доброму здоров'ї та плідно трудитися в гармонії з природою» (принцип 1), і пов'язаний із цим правом захист навколишнього середовища, який «повинен складати невід'ємну частину процесу розвитку» (принцип 4).

🧐 Як бачимо, у Декларації Ріо це право тісно пов'язано зі сталим розвитком, невід'ємною частиною досягнення якого є охорона навколишнього середовища. Згодом необхідність захищати та оберігати навколишнє середовище й покращувати його стан, а також забезпечувати сталий та екологічно безпечний розвиток підтвердила Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ухвалена спеціальною сесією Комітету з екологічної політики 16–18 березня 1998 р. (м. Орхус, Данія), яка визнала право «кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту» та її обов'язок «як індивідуально, так і спільно з іншими людьми захищати й покращувати навколишнє середовище на благо нинішнього та прийдешніх поколінь».

Йой, скільки всього!

У сфері захисту навколишнього природного середовища в аспекті екологічних обов'язків громадян особливий інтерес представляють такі **універсальні та регіональні міжнародні договори:**

- ➔ Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття та протоколи до неї (Картахенський протокол про біобезпеку та Нагойський протокол про регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільне використання на справедливій і рівній основі вигод від їх застосування);
- ➔ Конвенція ООН про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція);
- ➔ Конвенція ООН про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES);
- ➔ Конвенція Ради Європи про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція);
- ➔ Конвенція ООН про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція).

Окрім міжнародних актів, що мають безпосередню юридичну дію на території нашої держави, у контексті євроінтеграційних устремлінь України має вагомe значення **аналіз положень конституцій європейських держав щодо екологічних обов'язків громадян, які можуть бути імплементовані у національне законодавство.**

У конституціях європейських країн першої половини ХХ століття положення щодо використання природних ресурсів мали переважно поверхневий характер. Лише в окремих основних законах фіксувалися загальні принципи, без деталізації механізмів охорони природи.

Проте вже наприкінці ХХ століття, в умовах поглиблення екологічної кризи, до конституцій почали включати більш змістовні норми. З'являються **положення про:**

- раціональне використання та збереження природних ресурсів як умову життя людини;
- екологічні права та обов'язки громадян;
- державні заходи з відновлення природи задля охорони здоров'я населення.

Цей процес був зумовлений розвитком нових концепцій прав людини та громадянина, зокрема проголошенням екологічних прав як **«прав другого покоління»**.

Конституційне закріплення екологічних обов'язків

Згодом до конституційних актів почали включати й **екологічні обов'язки громадян**, часто як продовження або дзеркальне відображення відповідних прав. Приклади:

- **Загальний обов'язок збереження природи** закріплений у конституціях: Азербайджану (ст. 78), Болгарії (ст. 55), Іспанії (ст. 45), Казахстану (ст. 38), Македонії (ст. 43), Португалії (ст. 66), Словаччини (ст. 44), Словенії (ст. 73), Фінляндії (ст. 375), Югославії (ст. 52).

Окремі приклади розширеного формулювання:

- **Словаччина:** заборонено створювати загрозу або завдавати шкоди довкіллю понад норми, встановлені законом.
- **Естонія:** кожен зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану довкіллю.
- **Литва:** законом заборонено виснаження земель, забруднення води та повітря, радіаційний вплив, збіднення флори й фауни.

У більшості країн ключові обов'язки щодо збереження природи покладаються на **державу**, з відповідною конкретизацією у законодавстві. В деяких державах природні ресурси згадуються вже у **преамбулах** конституцій, що підкреслює їх стратегічне значення.

Моделі закріплення екологічних обов'язків громадян

На підставі порівняльного аналізу можна виокремити кілька основних моделей закріплення екологічних обов'язків:

1) Загальна декларація без деталізації

Екологічні права розкриваються детально, а обов'язки лише констатуються:

- **Конституція Азербайджану (1995 р.):**
 - ст. 39: право на сприятливе довкілля, доступ до екологічної інформації, компенсація за шкоду;
 - ст. 78: обов'язок охорони довкілля для кожного.

2) Обов'язки у контексті реалізації права власності

Екологічні обов'язки фіксуються як обмеження права власника:

- **Конституція Вірменії (1995 р., ст. 8):** реалізація права на майно не повинна шкодити довкіллю чи порушувати права інших осіб.

3) **Обов'язки як логічне продовження екологічних прав**

Чітко викладені обов'язки, що випливають з прав:

- **Хартія прав і свобод Чехії (1991 р., ст. 35):**
 - право на сприятливе довкілля;
 - обов'язок не створювати загрозу довкіллю понад норми.

4) **Комбінована модель**

Поєднується підхід через власність та загальний екологічний обов'язок:

- **Конституція Білорусі (1996 р.):**
 - ст. 44: право власності не має шкодити суспільству або довкіллю;
 - ст. 46: право на сприятливе середовище, державний контроль;
 - ст. 55: охорона природи — обов'язок кожного.

5) **Розширене викладення обов'язків без прямої прив'язки до прав**

- **Конституція Фінляндії:**
 - кожен несе відповідальність за охорону природи та культурної спадщини;
 - влада зобов'язана сприяти участі громадян у вирішенні питань, що стосуються їхнього середовища.

**Обов'язки - це
варте уваги!**

Пасивна та активна моделі екологічних обов'язків

Пасивна модель:	Активна модель:
<p>Передбачає лише утримання від дій, що шкодять природі.</p> <ul style="list-style-type: none">• Варіант 1: як обмеження права власності (звужує сферу реалізації обов'язків).• Варіант 2: як самостійне зобов'язання громадян незалежно від права власності.	<p>Не лише забороняє шкоду, але й спонукає до активної участі в охороні довкілля, відновленні природи, контролі за станом середовища.</p>

Інститут екологічних обов'язків громадян є унікальним за своєю структурою та змістом. Його цілісність визначається:

- загальними положеннями;
- правовими принципами;
- єдністю режиму регульованих суспільних відносин.

Екологічні обов'язки не дублюють інші правові інститути й виконують специфічну функцію — **забезпечення балансу між екологічними правами особи та потребами суспільства й природи.**

Дослідження міжнародних правових актів підтверджує, що визнання екологічних прав та обов'язків в системі прав людини є **пізнім явищем**, яке оформилося у другій половині ХХ століття спочатку на міжнародному, а згодом — і на національному рівнях.

РАЕУ

Як система екоконтролю в Україні відповідає вимогам ЄС? Яка правова база регулює екологічний контроль в Україні?

РАЕW

Вступ України до Європейського Союзу означає не лише нові можливості, а й зростання відповідальності за дотримання європейських стандартів у всіх сферах, зокрема у сфері охорони довкілля.

✓ **Одним із ключових кроків на цьому шляху є реформа системи державного екологічного контролю**, яка в Україні нині потребує оновлення та вдосконалення. У звіті «Україна 2023» Європейська комісія надала нашій державі низку рекомендацій на 2024 рік, серед яких — необхідність ухвалення закону про екологічний контроль.

Ключовий для цієї реформи [законопроект № 3091](#) був прийнятий Верховною Радою у першому читанні ще чотири роки тому. Однак для досягнення реального ефекту недостатньо просто ухвалити закон із відповідною назвою — він має відповідати директивам та рекомендаціям Європейського Союзу.

Так, [Директива № 2004/35/ЄС](#) ставить у пріоритет запобігання та усунення наслідків шкоди, завданої довкіллю, а [Рекомендація № 2001/331/ЄС](#) визначає загальні критерії для здійснення екологічних інспекцій у державах-членах ЄС.

З огляду на це, робоча група доопрацювала законопроект до другого читання з урахуванням вимог права ЄС.

РАЕВ

Ось п'ять прикладів того, як реформа екологічного контролю узгоджується з європейськими нормами:

Крок 1. Єдиний орган державного екологічного контролю

[Законопроект № 3091](#) передбачає оптимізацію та об'єднання контрольних функцій різних державних інституцій у єдиний орган державного екологічного контролю. Усунення дублювання функцій і бюрократичних бар'єрів відповідає вимогам [Директиви 2004/35/ЄС](#), яка зобов'язує держави-члени створити на національному рівні компетентний орган для здійснення екологічного контролю.

Наразі в Україні контроль за різними компонентами довкілля здійснюють сім центральних органів виконавчої влади, що створює надмірний тиск на бізнес і ускладнює ефективне оцінювання впливу на довкілля.

РАЕВ

✓ Крок 2. Розширення прав громадськості

[Директива 2004/35/ЄС](#) акцентує важливість забезпечення прав громадськості та недержавних організацій у процесі екологічного контролю. [Законопроект № 3091](#) розширює ці можливості:

- запроваджується електронна форма подання звернень, доступна 24/7;
- громадяни зможуть брати участь в ініційованих екологічних перевірках;
- громадські організації долучатимуться до конкурсного відбору кандидатів на керівні посади в органі екологічного контролю.

Окрім того, **проект закону закріплює за громадськістю такі права:**

1. вільний доступ до інформації щодо перевірок;
2. подання пропозицій до планів перевірок;
3. оскарження рішень, дій або бездіяльності органу контролю у суді.

Ці положення відповідають вимогам Орхуської конвенції, яка гарантує доступ до екологічної інформації та участь громадськості у прийнятті рішень із подальшим правом судового оскарження.

РАЕУ

Крок 3. Впровадження запобіжних заходів

Проект закону вводить нові форми контролю: патрулювання, реагування на виклики та рейдові перевірки. Це дозволить запобігати екологічним порушенням на ранніх етапах. Такий підхід відповідає [Рекомендації 2001/331/ЄС](#), яка визначає високий рівень захисту довкілля як основну мету екологічних інспекцій.

Пріоритет екологічного контролю зміщується з «штрафної» моделі до запобіжної — акцент на попередженні шкоди, а не лише на фіксації порушень та накладенні санкцій.

РАЕВ

Крок 4. Професіоналізація екологічної інспекції

[Рекомендація 2001/331/ЄС](#), [Директиви 2004/35/ЄС](#), [2010/75/ЄС](#), а також нова [Директива 2024/1203/ЄС](#) щодо кримінально-правового захисту довкілля вимагають створення професійної, ефективної та незалежної інспекційної системи.

[Законопроект № 3091](#) передбачає:

- конкурсне призначення керівників органу контролю;
- встановлення кваліфікаційних вимог до інспекторів;
- впровадження системи навчання та підвищення кваліфікації;
- антикорупційну програму з чіткими стандартами та інструментами запобігання корупції.

Інспектор повинен володіти як технічними знаннями щодо промислового виробництва, так і розумінням питань охорони біорізноманіття, зокрема рідкісних видів тварин і рослин.

РАЕУ

✓ Крок 5. Принцип «забруднювач платить»

Проект закону імплементує принцип «забруднювач платить», який закріплено в Директиві 2004/35/ЄС та 2010/75/ЄС. Йдеться про притягнення до відповідальності не окремих працівників, а юридичних осіб, діяльність яких призвела до шкоди довкіллю.

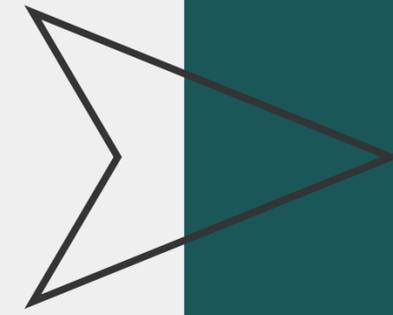
Чинне законодавство зобов'язує екоінспектора визначити конкретну винну посадову особу, що часто дозволяє забруднювачам уникати відповідальності. Нова модель передбачає запровадження адміністративно-господарської відповідальності підприємств із обов'язком усунення завданої шкоди у встановлений строк.

Це створить дієвий механізм стимулювання бізнесу до екологічної відповідальності та зниження негативного впливу на довкілля.

РАЕВ

ВИСНОВОК:

Реформа системи екологічного контролю — це не лише виконання формальних вимог ЄС, а крок до справжнього захисту довкілля в Україні. [Законопроект № 3091](#), доповнений відповідно до європейських норм, може стати основою нової, ефективної та справедливої системи екологічного нагляду.

РАЕW

Які механізми екологічної
відповідальності
передбачені в міжнародних
торгових угодах?

РАEW

Міжнародна екологічна угода (інколи — *екологічний протокол*) — це форма міжнародного договору, юридично обов'язкового у міжнародному праві, мета якого — досягнення певних екологічних цілей. Інакше кажучи, це міжурядовий документ, головним завданням якого є запобігання або управління впливом людини на природні ресурси.

Види екологічних угод:

- ✓ **Двосторонні екологічні угоди** — укладаються між двома державами.
- ✓ **Багатосторонні екологічні угоди (БЕУ)** — включають три або більше країн. Такі угоди зазвичай розробляються під егідою Організації Об'єднаних Націй.

БЕУ охоплюють широкий спектр питань:

- політика щодо атмосфери,
- управління прісною водою,
- небезпечні відходи й токсичні речовини,
- охорона морського середовища,
- збереження природи,
- шумове забруднення,
- ядерна безпека.

РАЕW

Особливості впровадження БЕУ

Функціонування системи БЕУ потребує складної мережевої координації. В окремих випадках внутрішні розбіжності між рівнями державної влади можуть ускладнювати реалізацію зобов'язань. Політика у сфері БЕУ формується самими державами-учасницями, а ключову роль у цьому процесі відіграють такі міжурядові організації, як ООН і Світова організація торгівлі.

Екологічні положення дедалі частіше включаються не лише в багатосторонні, а й у двосторонні угоди, зокрема міжнародні інвестиційні договори.

РАЕW

Механізми дії екологічних протоколів

Протоколи можуть використовувати низку гнучких інструментів для підвищення ефективності, зокрема:

1. **Санкції** — прикладом є Монреальський протокол, що забороняв купівлю хлорфторвуглеводнів у країн, які не підписали угоду.
2. **Фінансування** — у рамках того ж Монреальського протоколу було створено фонд у 240 млн доларів для перерозподілу витрат між Північчю та Півднем.
3. **Диференційовані зобов'язання** — передбачені, наприклад, у Кіотському протоколі, де різні країни мають неоднакові цілі відповідно до рівня розвитку.

РАЕW

Участь громадськості, науки та бізнесу

Хоча протоколи часто критикують за централізований, «згори вниз» підхід із незначною участю громадськості, зростає вплив транснаціональних мереж, активістів та неурядових організацій. Громадська думка дедалі більше впливає на екологічну політику, прикладом чого є рух, започаткований Гретою Тунберг.

Наука також відіграє ключову роль, хоча її вплив може зменшуватися через невизначеність, розбіжності в даних або поширення «альтернативної науки». Водночас бізнес-сектор також може сприяти ефективності впровадження протоколів.

Проблеми та виклики

Ефективність протоколів часто залежить від очікувань. Маючи обмежену адміністративну владу, вони можуть:

- підвищувати екологічну обізнаність урядів;
- створювати сприятливе договірне середовище;
- сприяти передачі ресурсів і знань.

Проте, **допоки суверенітет залишається недоторканим**, міжнародні екологічні протоколи не здатні змусити держави до дій у разі апатії або відсутності політичної волі.

Як зазначив політолог Вінер, розвиток міжнародного екологічного права «повільний, як черепаха, але стабільний».

Основні перепони

Суверенітет держав — жодну країну не можна примусити до участі, лише переконати.

Конфлікт між Північчю і Півднем — держави Глобального Півдня вимагають від країн Півночі, які вже мали змогу розвиватися за рахунок природних ресурсів, взяти на себе більшу відповідальність.

Конфлікт інтересів — екологічні протоколи можуть суперечити економічним інтересам, що знижує мотивацію до змін.

Наукова невизначеність — може використовуватись для дискредитації протоколів і посилення опору.

РАЕW

Через ці фактори протоколи часто критикують за:

- ☞ **повільну реалізацію** (через довгий шлях: конвенція → протокол → ратифікація → імплементація);
- ☞ прагнення до **найменшого спільного знаменника**;
- ☞ **відсутність ефективного моніторингу та контролю**;
- ☞ **поступовість дій, яка суперечить принципам сталого розвитку.**

РАЕВ

Які приклади міжнародних розслідувань екоінцидентів можуть бути релевантними для України?

Випадки міжнародної практики відповідальності за шкоду довкіллю

КЕЙС: The Trail Smelter Principle (США – Канада, 1941)

У 1941 році арбітражна група вирішила транскордонний екологічний спір між США і Канадою. Залізо-цинковий завод у місті Трейл (провінція Британська Колумбія, Канада), розташований неподалік від кордону, спричиняв повітряне забруднення, що завдало шкоди посівам американських фермерів у штаті Вашингтон.

Арбітри постановили, що Канада зобов'язана:

1. запобігати транскордонному забрудненню від діяльності заводу;
2. компенсувати збитки, спричинені цими викидами.

Основою рішення стало римське право: **sic utere tuo ut alienum non laedas** – користуйся своєю власністю так, щоб не шкодити іншому.

РАЕW

Посилання на міжнародні акти:

- **Конвенція про всесвітню спадщину (1972)** – передбачає захист природної і культурної спадщини навіть у період збройного конфлікту (ст. 6.3).
- **Конвенція про міжнародні водотоки (1997)** – міжнародні водойми підлягають захисту навіть під час збройного конфлікту.
- **Конвенція про цивільну відповідальність (1993)** – не передбачає відповідальності за шкоду, завдану внаслідок війни або стихійного лиха.
- **Конвенція про відповідальність у сфері ядерної енергетики (1960)** – передбачає звільнення операторів від відповідальності за шкоду, завдану під час війни, хоча деякі країни (Австрія, Німеччина) зробили застереження.
- **Всесвітня хартія природи (1982)** – прямо забороняє шкоду довкіллю внаслідок збройного конфлікту.

СУДОВА ПРАКТИКА:

Справа про Корфу-канал (1949) – Міжнародний суд визнав відповідальність Албанії за пошкодження британських кораблів, підкресливши зобов'язання держав не дозволяти використання своєї території для дій, що шкодять іншим державам.

РАЕW

☛ **КЕЙС: Ірак – Кувейт (екологічна відповідальність під час війни)**

Цей кейс – єдиний приклад, коли **екологічна шкода, завдана під час війни**, була офіційно визнана і відшкодована на міжнародному рівні.

Після вторгнення Іраку в Кувейт (1990–1991), Радою Безпеки ООН була створена **Компенсаційна комісія ООН (UNCC)**.

Спеціальна **екологічна підкомісія** розглядала позови, пов'язані зі шкодою для довкілля та здоров'я людей.

Особливості справи:

1) **Притягнення до відповідальності** здійснювалося **через цивільний трибунал**, а не кримінальний, що дозволяло оцінити:

- a. втрати природних ресурсів;
- b. вплив на здоров'я населення;
- c. розмір компенсацій без потреби доводити серйозність та тривалість шкоди (як того вимагає Римський статут).

2) Згідно з **Резолюцією № 687**, збитки, пов'язані з довкіллям, визнавались такими, що підлягають компенсації.

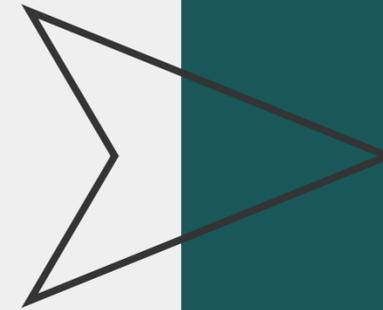
РАЕВ

ВИСНОВКИ:

Позови оцінювались як **громадські**, держави виступали як **довірчі управителі**.

Успішне доведення шкоди потребувало:

- наявності **доказів стану довкілля до початку війни**;
- чіткого **фіксування причинно-наслідкових зв'язків**;
- створення відповідного органу ще **до завершення війни**, як у випадку України.

РАЕW

☛ **КЕЙС: Коста-Ріка – Нікарагуа (2010–2018)**

У 2010 році Коста-Ріка подала позов до Міжнародного Суду ООН проти Нікарагуа за:

- **вторгнення на територію** Коста-Ріки;
- **будівництво каналу та днопоглиблення** річки Сан-Хуан, що спричинило шкоду водно-болотним угіддям та природним зонам.

ОЦІНКА ШКОДИ:

1. Коста-Ріка вимагала компенсацію у **6,7 млн доларів США**, включаючи витрати на відновлення.
2. Нікарагуа пропонувала суму у **188 тис. доларів**, базуючись на національних розрахунках стимулювання природоохоронної діяльності.
3. Суд присудив компенсацію у **379 тис. доларів США**, виходячи з принципу **причинно-наслідкового зв'язку**, попри наукову невизначеність щодо масштабів збитків.

Ой, нічого собі

РАEW

Невійськові приклади екозбитків

КЕЙС: Незаконна вирубка лісу (озеро Майданкі, Сирія)

- Через брак пального під час громадянської війни місцеві жителі та бойовики здійснювали масштабну вирубку лісів.
- Використовувались супутникові зображення (Global Forest Watch, соціальні мережі) для документування збитків.

КЕЙС: Витоки з танкерів у порту Аден (Ємен, 2015)

- Залишені нафтові танкери спричиняли численні викиди нафти.
- Дослідники з RAH for Peace ідентифікували джерела забруднення та власників, що сприяло збору коштів на ліквідацію наслідків.

РАЕW

☛ **КЕЙС: Аварія на платформі Deepwater Horizon (США, 2010)**

- Одна з наймасштабніших нафтових катастроф.
- Виявлені недоліки у підготовці до аварій, важливий досвід для України у сфері управління ризиками в нафтогазовому секторі.

☛ **КЕЙС: Ядерна аварія на Фукусімі (Японія, 2011)**

- Викиди радіоактивних матеріалів після землетрусу та цунамі.
- Підкреслює необхідність **підготовки до природних катастроф та зміцнення інфраструктури** в Україні.

☛ **КЕЙС: Забруднення повітря в Пекіні (Китай)**

- Масштабна проблема якості повітря у містах Китаю.
- Досвід боротьби з наслідками став предметом міжнародного обговорення та джерелом уроків для України.

РАЕВ

Які вимоги ЄС щодо
звітності про викиди,
утилізацію, стале
використання ресурсів?

РАЕW

В Європейському Союзі існує ряд вимог і директив, що регулюють звітність про викиди, утилізацію та сталий використання ресурсів. Основні з них включають:

 Директива про промислові викиди (IED): Ця директива вимагає, щоб великі промислові установки подавали звіти про свої викиди забруднюючих речовин у повітря, воду та ґрунт. Встановлюються також найкращі доступні технології (НДТ), які повинні використовуватися для зменшення викидів.

 Регламент про реєстрацію, оцінку, ліцензування та обмеження хімічних речовин (REACH): Цей регламент вимагає від виробників і імпортерів хімічних речовин надавати інформацію про їх безпечне використання, включаючи дані про викиди.

 Директива про відходи: Вона встановлює вимоги щодо звітності про утилізацію та переробку відходів, а також цілі щодо зменшення обсягу відходів, що потрапляють на звалища.

 Зелений договір ЄС: Ця ініціатива спрямована на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року і передбачає заходи для покращення сталого використання ресурсів, зменшення викидів та переходу до кругової економіки.

 Звітність за системою EMAS (Екологічна управлінська система та аудит): Це добровільна ініціатива для організацій, які хочуть оцінити та покращити свою екологічну ефективність, включаючи вимоги щодо звітності про викиди та використання ресурсів.

Ці вимоги можуть варіюватися залежно від конкретних секторів промисловості та типів діяльності, тому організації повинні враховувати специфічні регуляції, що застосовуються до їхньої діяльності.

РАЕУ

Як працює контроль за
трансграничним
забрудненням (повітря,
річки, ґрунти)?

Контроль за трансграничним забрудненням, яке впливає на повітря, річки та ґрунти, є складним процесом, що передбачає співпрацю між країнами та використання різноманітних механізмів. Ось основні аспекти цього процесу:

👉 Міжнародні угоди та конвенції

Конвенція про трансграничне забруднення повітря на великі відстані (1979): Ця угода спрямована на зменшення забруднення повітря, яке переходить кордони. Країни-учасниці зобов'язуються моніторити викиди забруднювальних речовин і обмінюватися інформацією.

Конвенція про охорону і використання трансграничних водотоків і міжнародних озер (1992): Ця угода регулює використання водних ресурсів та запобігає їх забрудненню, забезпечуючи співпрацю між країнами щодо управління водними ресурсами.

Моніторинг та звітність

Країни реалізують системи моніторингу для оцінки рівнів забруднення повітря, води та ґрунтів. Це може включати стаціонарні станції моніторингу, мобільні лабораторії та супутникові технології.

Зібрана інформація аналізується та звітується міжнародним організаціям, таким як Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP) або Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).

Співпраця між країнами

Країни можуть укладати двосторонні або багатосторонні угоди для спільного управління забрудненням. Це може включати спільні проекти, обмін технологіями та знаннями.

Створення спільних комісій або робочих груп для обговорення проблем забруднення та розробки рішень.

👉 **Національне законодавство**

Країни мають розробляти та впроваджувати національні закони, які відповідають міжнародним стандартам щодо контролю за забрудненням.

Важливо, щоб національні регулятори мали повноваження для контролю за викидами та запровадження санкцій у разі порушень.

👉 **Громадський контроль та участь**

Громадські організації та активісти можуть відігравати важливу роль у контролі за забрудненням, забезпечуючи прозорість і підзвітність.

Залучення населення до моніторингу екологічної ситуації, наприклад, через програми «громадського моніторингу».

Наукові дослідження

Наукові дослідження допомагають зрозуміти механізми трансграничного забруднення та його вплив на екосистеми і здоров'я людей.

Розробка нових технологій для зменшення викидів і очищення забруднених територій.

Виконання та контроль

Механізми виконання міжнародних угод можуть включати регулярні перевірки, аудити та оцінки виконання зобов'язань.

У випадках порушень можуть застосовуватися санкції або інші заходи впливу.

Загалом, контроль за трансграничним забрудненням вимагає комплексного підходу, що включає міжнародну співпрацю, ефективне управління ресурсами та активну участь суспільства.

РАЕВ

**Які повноваження має
Державна екологічна
інспекція?**

РАЕУ

Державна екологічна інспекція України (ДЕІ) — це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. Її головне завдання — реалізація державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог екологічного законодавства.

Повноваження ДЕІ регулюються [ПКМУ від 19.04.2017 №275 «Положення про Державну екологічну інспекцію України»](#)

РАЕУ

Основні повноваження ДЕІ

☛ Контроль і нагляд:

- перевірка дотримання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання, органами влади, громадянами;
- здійснення планових та позапланових перевірок підприємств, установ, організацій.

☛ Екологічний моніторинг:

- участь у здійсненні державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- відбір проб води, ґрунту, повітря, відходів тощо для лабораторного аналізу.

☛ Розгляд скарг та звернень:

- реагування на звернення громадян і громадських організацій щодо порушень екологічного законодавства;
- участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення.

Знов
каратимуть?

РАЕВ

☛ Застосування заходів впливу:

- складання приписів, протоколів про адміністративні правопорушення;
- накладення штрафів;
- тимчасове зупинення діяльності підприємств або їхніх окремих об'єктів (у разі виявлення грубих порушень, що загрожують довкіллю).

☛ Екологічна експертиза та погодження:

- участь у погодженні проєктів землеустрою, розробок корисних копалин, водокористування тощо (у межах компетенції).

☛ Ведення екологічної статистики:

- збір і аналіз даних про стан довкілля, обсяги викидів, скидів, утворення і поводження з відходами.

☛ Міжнародна співпраця:

- участь у виконанні міжнародних зобов'язань України в частині контролю за дотриманням природоохоронних вимог.

РАЕУ

Як юридично довести
факт екологічного
правопорушення?

РАЕУ

Доведення факту екологічного правопорушення є складним процесом, який вимагає систематичного підходу та збору відповідних доказів.

Основні етапи, які можуть допомогти в цьому процесі:

Збір доказів

Документація: Зберігайте всі документи, які можуть підтвердити факт порушення, такі як акти перевірок, листи, договори, дозволи на викиди і т.д.

Фотографії та відеозаписи: Зробіть фотографії або відеозаписи місця події, що демонструють порушення (наприклад, забруднення водойм, сміттєзвалища тощо).

Свідчення: Зберіть свідчення очевидців, які можуть підтвердити факт правопорушення.

РАЕВ

Експертні висновки

Екологічна експертиза: Замовте незалежну експертизу, яка може оцінити шкоду, завдану навколишньому середовищу, і підтвердити факт порушення екологічних норм.

Лабораторні дослідження: Якщо порушення пов'язане з забрудненням (повітря, води, ґрунтів), проведіть лабораторні дослідження для визначення рівня забруднюючих речовин.

Офіційні звернення

Звернення до органів контролю: Напишіть заяву до Державної екологічної інспекції або інших відповідних органів з описом порушення та наданими доказами.

Заява до правоохоронних органів: У разі серйозних правопорушень (наприклад, кримінальних) зверніться до поліції або прокуратури.

РАЕВ

Юридичний супровід

Консультація з юристом: Залучіть юриста, спеціалізованого на екологічному праві, для отримання консультацій щодо ваших дій та підготовки документів.

Судова позовна заява: Якщо адміністративні процедури не дали результату, розгляньте можливість подання позову до суду.

Моніторинг і фіксація змін

Регулярний моніторинг: Продовжуйте фіксувати зміни в екологічній ситуації на місці порушення (наприклад, покращення або погіршення стану довкілля).

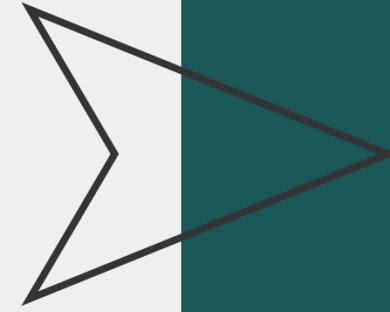
Громадський контроль

Залучення громадськості: Організуйте кампанії з метою залучення уваги суспільства до проблеми. Громадський тиск може спонукати органи влади до дій.

РАЕВ

ВИСНОВОК:

Доведення факту екологічного правопорушення вимагає систематичного збору доказів та активних дій. Важливо діяти швидко і документувати всі етапи процесу для забезпечення максимальної ефективності ваших зусиль.

РАЕУ

Чим відрізняється
адміністративна, цивільна
та кримінальна
єковідповідальність?

Екологічна відповідальність в Україні, як і в багатьох інших країнах, може бути поділена на три основні категорії: адміністративну, цивільну та кримінальну. Кожна з цих категорій має свої особливості, процедури та наслідки. Ось основні відмінності між ними:

Адміністративна ековідповідальність

Суть: Виникає у разі порушення адміністративних норм, що регулюють екологічні питання.

Приклади порушень: Порушення правил охорони навколишнього середовища, неналежне ведення господарської діяльності, недотримання екологічних норм і стандартів.

Наслідки: Можуть включати штрафи, адміністративні стягнення, заборону на здійснення певних видів діяльності.

Органи контролю: Зазвичай справи розглядаються адміністративними судами або спеціалізованими органами (наприклад, Державна екологічна інспекція).

Цивільна ековідповідальність

Суть: Виникає у випадках шкоди, завданої навколишньому середовищу або третім особам внаслідок екологічних правопорушень.

Приклади порушень: Забруднення води, повітря або ґрунту, яке завдало шкоду здоров'ю людей або майну.

Наслідки: Включає відшкодування збитків, компенсацію шкоди потерпілим особам, проведення відновлювальних робіт.

Процедура: Зазвичай справи розглядаються в судах, де потерпілі можуть подати позови на відшкодування шкоди.

Кримінальна ековідповідальність

Суть: Виникає у разі вчинення злочинів, що завдають значної шкоди навколишньому середовищу.

Приклади порушень: Серйозні екологічні злочини, такі як незаконне управління небезпечними відходами, забруднення водою у великих обсягах, незаконне полювання на рідкісні види тварин.

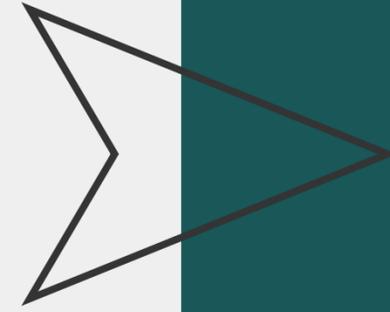
Наслідки: Можуть включати кримінальні покарання — штрафи, позбавлення волі, конфіскація майна.

Органи контролю: Справи розглядаються судами загальної юрисдикції, а розслідування проводить поліція, інтереси держави представляє прокуратура.

РАЕВ

ВИСНОВОК:

Отже, адміністративна, цивільна та кримінальна ековідповідальність відрізняються за характером правопорушень, процедурами розгляду справ та наслідками для правопорушників. Кожен вид відповідальності має своє місце в системі захисту навколишнього середовища і забезпечує різні механізми для реагування на екологічні правопорушення.

РАЕВ

Як підготувати технічну
документацію для
перевірки екологічною
інспекцією?

РАЕВ

Підготовка технічної документації для перевірки екологічною інспекцією в Україні є важливим етапом для забезпечення відповідності підприємства екологічним нормам і вимогам:

Збір основних документів

Перш ніж почати, зберіть усі необхідні документи, які можуть бути запитані інспекцією:

Ліцензії та дозволи: Дозволи на викиди забруднюючих речовин, ліцензії на діяльність.

Екологічні паспорти: Технічні паспорти на обладнання, яке може впливати на навколишнє середовище.

Звіти про екологічний моніторинг: Дані про викиди, результати вимірювань та аналізів.

Оформлення звітності

Підготуйте звіти, які можуть включати:

Річні звіти про викиди: Інформація про обсяги викидів забруднюючих речовин.

Звіти про виконання екологічних норм: Відповідність нормативам і стандартам.

Звіти про проведені екологічні заходи: Інформація про реалізацію заходів щодо зменшення впливу на навколишнє середовище.

РАЕВ

Документація щодо системи управління екологічною безпекою

Політика в сфері екології: Опис екологічної політики підприємства.

План дій з охорони навколишнього середовища: Заходи, що вживаються для запобігання забрудненню.

Програми моніторингу та контролю: Опис системи моніторингу викидів і методів контролю.

Технічна документація

Документи, що описують технічні вимоги до процесів і обладнання.

Системи обробки відходів: Документація, що стосується утилізації та переробки відходів.

Аналіз ризиків

Оцінка екологічних ризиків: Документ, що містить аналіз потенційних ризиків для навколишнього середовища від діяльності підприємства.

РАЕВ

Внутрішні процедури та інструкції

Процедури реагування на надзвичайні ситуації: Інструкції щодо дій у випадку екологічних аварій.

Навчання персоналу: Документи, що підтверджують навчання співробітників з питань охорони навколишнього середовища.

Контрольна документація

Журнали обліку: Журнали викидів, споживання сировини, утворення відходів тощо.

Акти перевірок і аудитів: Результати внутрішніх перевірок і аудитів.

Організація документації

Упорядкуйте всі документи у логічному порядку, щоб полегшити їх перевірку. Рекомендується створити зміст або список документів для швидкого доступу.

РАЕВ

Консультації з фахівцями

Якщо виникають сумніви щодо підготовки документації, рекомендується звернутися до фахівців у сфері екології або юристів, які мають досвід роботи з екологічними інспекціями.

Перевірка готовності

Перед перевіркою проведіть внутрішній аудит документації, щоб переконатися, що всі документи актуальні, правильні та відповідають вимогам законодавства.

РАЕВ

Як часто підприємства
зобов'язані подавати
екологічну звітність?

Частота подання екологічної звітності підприємствами може варіюватися в залежності від законодавства конкретної країни, типу підприємства, його розміру та характеру діяльності. В Україні, зокрема, основні вимоги щодо екологічної звітності регулюються Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими нормативно-правовими актами.

Частота подання екологічної звітності

Щорічна звітність: Більшість підприємств зобов'язані подавати екологічну звітність один раз на рік. Це стосується як великих, так і середніх підприємств, які здійснюють діяльність, що має вплив на довкілля.

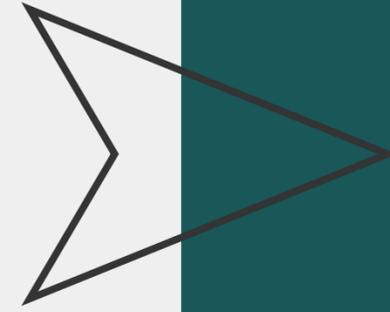
Квартальна звітність: Деякі підприємства, особливо ті, які мають значний вплив на довкілля (наприклад, промислові виробництва), можуть бути зобов'язані подавати звітність щоквартально.

Спеціальні випадки: У разі надзвичайних ситуацій або виявлення порушень екологічного законодавства, підприємства можуть бути зобов'язані терміново подати звітність або інформацію про наслідки.

РАЕВ

ВИСНОВОК:

Екологічна звітність є важливим інструментом для оцінки впливу підприємств на довкілля та забезпечення прозорості їх діяльності. Вона допомагає не тільки виконувати вимоги законодавства, а й покращувати екологічну відповідальність компаній.

РАЕВ

Чи передбачена
відповідальність за
фальсифікацію екологічних
даних у звітах?

РАЕW

Так, у багатьох країнах передбачена відповідальність за фальсифікацію екологічних даних у звітах. Це може включати як адміністративну, так і кримінальну відповідальність, залежно від законодавства конкретної країни. Ось кілька основних аспектів:

Адміністративна відповідальність

Штрафи: Організації або особи, які фальсифікують екологічні дані, можуть бути оштрафовані.

Ліцензії та дозволи: Можливе відкликання ліцензій або дозволів на ведення діяльності, пов'язаної з екологічним моніторингом.

Кримінальна відповідальність

Судові позови: У разі серйозних порушень можуть бути порушені кримінальні справи, що призводять до судових розглядів.

Тюремні терміни: У деяких випадках фальсифікація екологічних даних може призвести до ув'язнення.

Громадська відповідальність

Репутаційні втрати: Організації, які будуть спіймані на фальсифікації даних, можуть зазнати значних репутаційних втрат, що вплине на їхню діяльність і довіру з боку клієнтів та партнерів.

Вимоги до прозорості: Багато країн вимагають від компаній публікувати звіти про екологічні показники, що підвищує рівень контролю з боку суспільства.

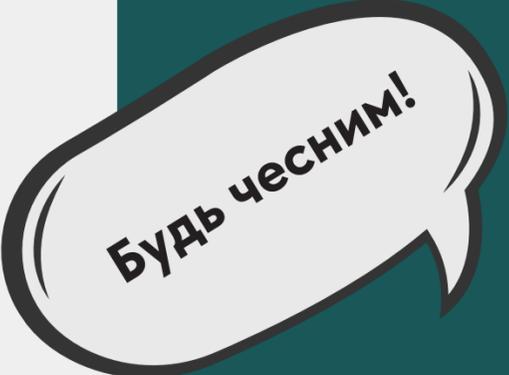
Міжнародні норми та угоди

В рамках міжнародних угод, таких як Паризька угода, країни зобов'язані надавати точні дані про свої викиди і зусилля щодо боротьби зі змінами клімату. Фальсифікація даних може призвести до санкцій або інших наслідків на міжнародному рівні.

РАЕВ

ВИСНОВОК:

Відповідальність за фальсифікацію екологічних даних є важливим аспектом підтримки екологічної справедливості та забезпечення прозорості у звітності. Закони і регуляції можуть варіюватися в залежності від країни, тому важливо враховувати місцеве законодавство в цій сфері.

Будь чесним!

РАЕУ

Як перетворити екологічну
відповідальність з
«обов'язку» на елемент
корпоративної культури?

Перетворення екологічної відповідальності з «обов'язку» на елемент корпоративної культури вимагає комплексного підходу, який включає зміни в управлінні, комунікації та залученні співробітників.

Ось кілька **стратегій**, які можуть допомогти в цьому процесі:

Лідерство з прикладом

Керівництво компанії повинно демонструвати екологічну відповідальність через свої дії. Це може включати впровадження екологічних практик в офісах, участь у екологічних ініціативах та публічне висловлення підтримки екологічних цілей.

Інтеграція в місію та цінності

Включити екологічну відповідальність у місію і цінності компанії. Це допоможе співробітникам зрозуміти, що екологічні питання є важливими для всього бізнесу, а не лише додатковим обов'язком.

Навчання та підвищення обізнаності

Організувати регулярні тренінги та семінари для співробітників щодо екологічних практик, їх важливості та способів впровадження в повсякденну діяльність.

Залучення співробітників

Створити комітети або робочі групи з питань екології, до яких можуть входити співробітники з різних відділів. Це дозволить їм активно брати участь у розробці та реалізації екологічних ініціатив.

Визнання та винагороди

Впровадити системи визнання і винагороди для співробітників, які активно сприяють екологічним ініціативам. Це може бути як публічне визнання, так і матеріальні заохочення.

Екологічні ініціативи

Запровадити програми, які заохочують співробітників до участі в екологічних проектах, таких як волонтерство, програми з переробки відходів або зменшення використання ресурсів.

Комунікація

Регулярно інформувати співробітників про досягнення компанії в сфері екології, нові ініціативи та їхній вплив на довкілля. Це може бути через внутрішні новини, звіти або зустрічі.

Створення екологічного середовища

Оформлення офісів з урахуванням екологічних принципів: використання енергоефективного освітлення, переробка відходів, створення зелених зон тощо.

Взаємодія з партнерами

Співпраця з постачальниками та партнерами, які поділяють екологічні цінності. Це допоможе створити єдину екологічну культуру в усій мережі бізнесу.

Регулярний моніторинг і оцінка

Впровадження системи моніторингу для оцінки ефективності екологічних ініціатив та їхнього впливу на корпоративну культуру. Це дозволить вносити корективи та вдосконалювати процеси.

Завдяки цим стратегіям екологічна відповідальність може стати невід'ємною частиною корпоративної культури, що сприятиме не лише покращенню іміджу компанії, але й залученню співробітників та підвищенню їхньої мотивації.

РАЕУ

ДОБІРКА до теми —

**Ековідповідальність: контроль та
моніторинг**

Статті / Аналітика / Звіти

- **Environmental Compliance and Enforcement in the EU: Legal Foundations**

Огляд механізмів екологічного контролю в ЄС

- **OECD Environmental Performance Reviews**

[OECD.org](https://www.oecd.org/)

Аналітика щодо екомоніторингу в різних країнах, з рекомендаціями.

- **Екологічний контроль в Україні: сучасний стан та перспективи**

Наукова стаття у вітчизняних екожурналах (напр. Економіка природокористування та охорони довкілля)

- **Громадський моніторинг в екології: інструмент для змін**

Стаття на ресурсах Ecoltava, Ecoaction або ZMINA.

Документальні фільми / Відео

- **The True Cost (2015)**

Про екологічні наслідки фешн-індустрії та відповідальність бізнесу

- **Before the Flood (2016)**

Леонардо ДіКапріо досліджує глобальне потепління, екологічну політику та моніторинг

- **Earth on Fire – DW Documentary**

Розслідування щодо контролю за забрудненням у промисловості

- **Серія відео «Громадський моніторинг довкілля» – YouTube-канал Ecoaction**

Практичні кейси з моніторингу повітря, води, шуму в Україні

Практичні інструменти та платформи

- **EcoZagroza.org.ua** — Карта екологічних проблем із можливістю залишити скаргу
- **SaveEcoBot** — Сервіс для доступу до даних моніторингу якості повітря, дозволів на викиди
- **ЄДЕБО (єдина система е-дозволів)** — Становлення цифрового контролю в Україні

РАЕВ

ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ до теми — **Ековідповідальність: контроль та** **моніторинг**

РАЕВ

Ековідповідальність — поведінка фізичних та юридичних осіб, яка враховує вплив їхніх дій на довкілля та передбачає зменшення шкоди, запобігання забрудненню та відновлення ресурсів.

Екологічний контроль — система державних, громадських і самостійних заходів щодо перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Моніторинг довкілля — систематичне спостереження, збирання, аналіз та оцінка даних про стан навколишнього природного середовища.

Оцінка впливу на довкілля (ОВД) — процедура аналізу можливих негативних впливів запланованої діяльності на природу з метою ухвалення обґрунтованих рішень.

Екологічна шкода — погіршення стану природного середовища або знищення природних ресурсів внаслідок діяльності людини.

Екологічний аудит — незалежна перевірка дотримання підприємствами екологічних норм та стандартів.

РАЕВ

Принцип «забруднювач платить» — економічний принцип, згідно з яким відповідальність за усунення або мінімізацію забруднення несе його винуватець.

Система раннього попередження — інструмент виявлення екологічних ризиків на ранніх етапах для запобігання негативним наслідкам.

Громадський екологічний моніторинг — участь громадських організацій та активістів у спостереженні за станом довкілля та впливом діяльності підприємств.

Державна екологічна інспекція — орган виконавчої влади, що здійснює нагляд і контроль за дотриманням природоохоронного законодавства в Україні.

Звітність про викиди — зобов'язання підприємств інформувати про обсяги викидів у повітря, воду, ґрунт та інші форми впливу на довкілля.

Кліматичні ризики — потенційні небезпеки для довкілля та економіки, спричинені змінами клімату або екстремальними погодними явищами.

Сталий розвиток — модель розвитку, яка забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для майбутніх поколінь.

РАЕВ

Дякую за увагу!